

ИЛГАРИ СУДЛАНГАН ШАХСЛАР ТОМОНИДАН СОДИР ЭТИЛАДИГАН ЖИНОЯТЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ ҲУҚУҚИЙ ТАҲЛИЛИ

Шодмонов Убайдуллохон Тўрахўжаевич

*Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси Ҳуқуқбузарликлар
профилактикаси ва криминологияси кафедраси
катта ўқитувчиси, подполковник*

Аннотация. Ушбу мақолада профилактика инспекторларининг илгари судланган шахслар билан амалга ошириладиган профилактик чора тадбирлари. Профилактика инспекторларининг илгари судланган шахслар билан ишларини юритишидаги фаолиятини тартибга солувчи қонун ва қонун ости норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари, уларнинг мазмуни, моҳияти ва амалга ошириш тартиблари. Профилактика инспекторларининг маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканларида профилактик ишларни олиб боришда илгари судланган шахслар билан ишлаш фаолиятининг асосий йўналишлари, мавжуд муаммо, камчиликлар бошқа давлатлар олимларининг фикрлари ҳамда уларнинг ечимлари юзасидан фикр ва мулоҳазалар ёритилган.

Таянч тушунчалар: маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскани, профилактика инспектори, илгари судланган шахс, илгари судланган шахс тоифалари, профилактиканинг чора-тадбирлари, маъмурий жавобгарлик, жиноий жавобгарлик, маъмурий назорат.

Маълумки, ҳар бир ҳуқуқий фаолият, муносабат ҳуқуқий нормалар орқали тартибга солинади. Ҳуқуқ назариясида эса, ҳуқуқий тартибга солиш ҳуқуқий воситалар ёрдамида ижтимоий муносабатларни тартибга солиш, қўриқлаш, уларни жамиятнинг ижтимоий эҳтиёжига мувофиқ равишда ривожлантириш мақсадида мунтазам, норматив таъсир этиш жараёни тушунилади. Ҳуқуқий тартибга солиш ижтимоий муносабат субъектларининг юридик ҳуқуқ ва мажбуриятларини белгилаб, уларнинг бажарилишини таъминлайди. Бир қатор олимлар жамиятда жиноятга қарши курашиш, унинг олдини олишнинг ҳуқуқий тартибга солинишини қуйидаги икки йўналишда олиб борилишини таъкидлашади¹:

Биринчи йўналиш – бу ҳуқуқ нормалари ёрдамида жиноятнинг сабаб ва шароитларига, жиноятларнинг содир қилинишига имкон берувчи жамият ижтимоий ҳаётининг барча соҳаларидаги салбий воқеа, ходиса ва жараёнларга

¹ Абдурасулова Қ.Р.. Аёллар ўртасида жиноятнинг сабаб ва шароитлари ҳамда профилактикаси. Ўқув қўлланма. – Т. – 2016. - Б.94.

таъсир қилиши орқали уларни кучсизлантириш, бартараф этиш ва унга қарши курашиш учун шароитлар яратиш;

Иккинчи йўналиш – жиноятларнинг олдини олиш фаолиятини ташкил қилиш ва амалга ошириш тартибини ўрнатиш ҳамда аниқ профилактик чора-тадбирларни амалга оширишни ҳуқуқий тартибга солишдир.

Таъкидлаш лозимки, айрим тоифадаги шахслар ўртасида ҳам жиноятларни олдини олиш фаолиятини юқоридаги фикрларга асосланган ҳолда алоҳида йўналишларга ажратиб олиш мумкин.

Жумладан, илгари судланган шахслар томонидан содир этиладиган жиноятларнинг олдини олиш фаолиятини ҳам ҳуқуқий жиҳатдан қуйидаги учта йўналишга ажратиб олиш мақсадга мувофиқ:

биринчи йўналиш, тарбиявий профилактик ишлар - бунда илгари судланган шахсни тўғри йўлга йўналтириш мақсадида амалга ошириладиган профилактик чора-тадбирларни ўз ичига олади, масалан илгари судланган шахсни профилактик ҳисобга олиш, профилактика суҳбатини амалга ошириш, маҳаллада муҳокма қилиш ва мураббий бириктириш ва бошқалар.

иккинчи йўналиш, ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш чора-тадбирларини ташкил этиш – мазкур йўналишда илгари судланган шахсни ишга ва ўқишга жойлашишда кўмаклашиш, касбга йўналтириш, бир марталик ёрдам олишга кўмак бериш, доимий ёки вақтинчалик яшаш жойи билан таъминлаш, ижтимоий мослашув марказига жойлаштириш в бошқалар;

учинчи йўналиш, илгари судланган шахснинг ғарйиҳуқуқий ҳаракатлар содир этиши оқибатларига нисбатан қўлланиладиган чоралар, масалан маъмурий назоратга олиш, маъмурий ёки жинойий жавобгарликка тортиш чораларини кўриш ва бошқалар.

Таъкидлаш лозимки, илгари судланган шахслар ўртасида жиноятнинг профилактикаси фаолиятини ташкил этиш хусусиятларини қуйидаги йўналишларда ташкил этиш мумкин:

Илгари судланган шахс томонидан жиноятлар содир этилишининг олдини олиш фаолиятини ташкил этишнинг умумий хусусиятлари деганда – жиноятлар профилактикасининг жиноятчиликнинг олдини олишни амалга оширувчи ҳамда унда иштирок этувчи органлар ҳамда муассасаларнинг жиноятни олдини олиш, ушбу йўналишдаги жиноятларнинг содир этилиш сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт – шароитларни аниқлаш, бартараф этиш бўйича фаолиятидир.

Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 май кундаги “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”²ги Қонунининг 6-моддасида ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг 4 та тури кўрсатилган бўлиб, буларга:

² Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 май кундаги “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида” ги Қонун: <https://lex.uz/docs/2387357>

- ҳуқуқбузарликларнинг умумий профилактикаси – ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш бўйича фаолият;

- ҳуқуқбузарликларнинг махсус профилактикаси – айрим турдаги ҳуқуқбузарликлар профилактикасига, бу турдаги ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни бартараф этишга, айрим тоифадаги шахсларни аниқлаш ва уларга профилактик таъсир кўрсатишга қаратилган махсус тадбирларни ишлаб чиқиш ҳамда амалга оширишга доир фаолият;

- ҳуқуқбузарликларнинг яқка тартибдаги профилактикаси – ғайриижтимоий хулқ-атворли, ҳуқуқбузарликлар содир этишга мойил бўлган, ҳуқуқбузарликлар содир этган шахсларни аниқлаш, уларнинг ҳисобини юритиш ва уларга тарбиявий таъсир кўрсатишга доир фаолият;

- ҳуқуқбузарликларнинг виктимологик профилактикаси – муайян шахснинг ҳуқуқбузарликдан жабрланувчига айланиши хавфини камайтиришга қаратилган профилактика чора-тадбирларини қўллашга доир фаолият³.

Энди биз бевосита профилактика хизматларининг илгари судланган шахслар ўртасида жиноятчиликка қарши кураш ва унинг олдини олиш фаолиятини ташкил этишни ҳуқуқий тартибга солувчи ҳуқуқий асосларнинг турларини таҳлил этишга ҳаракат қиламиз.

Айтиш жоизки, ҳар бир фаолиятнинг ҳуқуқий тартибга солинганлиги, биринчидан, уни ташкил этиш тартибини мустаҳкамласа, иккинчидан, ҳамкорлик бўйича субъектлар фаолиятининг асосий вазифаларини белгилаб, уларнинг масъулиятини оширишга ҳамда ҳамкорлигини самарали ташкил этишга хизмат қилади. Бугунги кунда профилактика хизматларининг илгари судланган шахслар ўртасидаги жиноятга қарши кураш ва унинг олдини олиш фаолиятини ташкил этишни белгилаб берувчи ягона ҳуқуқий асос мавжуд эмас. Бироқ профилактика хизматларининг илгари судланган шахслар ўртасидаги жиноятга қарши кураш ва унинг олдини олиш фаолиятини ташкил этишни белгилаб берувчи алоҳида ҳуқуқий асослар яратилган бўлиб, уларни бир нечта гуруҳларга бўлиб ўрганиш мақсадга мувофиқ⁴.

Биринчи гуруҳ ҳуқуқий асосларга конституциявий нормаларни киритиш мумкин. Жумладан, Конституциянинг нормалари демократик жамиятдаги барча муносабатларни ижтимоий адолат ва инсонпарварлик принципларига асосланган

³ Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирининг 2017 йил 25 августдаги 191-сон буйруғи (Ички ишлар органлари томонидан ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга ошириш тартиби тўғрисидаги йўриқномани тасдиқлаш ҳақида)

⁴ Абдурашулова Қ.Р. Аёллар ўртасида жиноятнинг сабаб ва шароитлари ҳамда профилактикаси. Ўқув қўлланма. Т.2016.Б.96.

ҳолда тартибга солишнинг бирламчи асосий манбаи сифатида хизмат қилиши билан ҳар қандай ҳуқуққа хилоф қилмишнинг олдини олишни таъминлайди. Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг бир қатор қоидалари бевосита жиноятларнинг олдини олиш хусусиятига эга бўлиб, фуқароларни ҳар хил турдаги жиноий тажовузлардан ҳимоя қилишда ва уларни жамиятдаги умуминсоний, ахлоқий нормалар асосида тарбиялашда манба ҳисобланади. Мазкур нормалар профилактика хизматларининг илгари судланган шахслар ўртасидаги жиноятга қарши кураш ва унинг олдини олиш фаолиятини ташкил этишни тартибга солувчи нормалар ва уларни қўллаш амалиёти таҳлилини белгилаб беради. Масалан, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 121-моддасида: «қонунийлик ва ҳуқуқ – тартиботни, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга жамоат ташкилотлари ва фуқаролар ёрдам кўрсатишлари мумкин»⁵, деган қоида белгиланган бўлиб, мазкур норма профилактика хизматларининг илгари судланган шахслар ўртасидаги жиноятга қарши кураш ва унинг олдини олиш фаолиятини ташкил этишни тартибга солувчи нормалар ва уларни қўллаш амалиёти таҳлилини белгилаб беради.

Иккинчи гуруҳ ҳуқуқий асосларга Ўзбекистон Республикасининг қонунларини келтириш мумкин. Профилактика хизматларининг илгари судланган шахслар ўртасидаги жиноятга қарши кураш ва унинг олдини олиш фаолиятини ташкил этишни тартибга солувчи нормалар ва уларни қўллаш амалиёти таҳлиliga доир аниқ бир қонун ёки қонуности ҳужжат бўлмасада, айрим қонунларда илгари судланган шахслар ўртасидаги жиноятга қарши кураш ва унинг олдини олиш фаолиятини ташкил этиш йўналишини белгилаб берувчи нормалар мавжуд.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 2-моддасида келтирилган шахсни, унинг ҳуқуқлари ва эркинликларини, жамият ва давлат манфаатларини, мулкни, табиий муҳитни, тинчликни, инсон ҳавфсизлигини жиноий тажовузлардан муҳофаза этиш, жиноятларнинг олдини олиш, фуқароларни Республика конституцияси ва қонунларига риоя этиш руҳида тарбиялаш тўғрисидаги асосий вазифалари профилактика хизматларининг илгари судланган шахслар ўртасидаги жиноятга қарши кураш ва унинг олдини олиш фаолиятини ташкил этишни тартибга солувчи нормалар ва уларни қўллаш амалиёти таҳлилида муҳим аҳамият касб этади. Мазкур Кодекснинг махсус қисмидаги барча нормалар жиноятга қарши курашиш ва уларнинг олдини олишга қаратилгандир⁶.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят–процессуал Кодексининг 2-моддасида унинг вазифалари келтирилган бўлиб, мазкур Кодексининг асосий вазифаларидан бири жиноятларнинг олдини олиш ҳисобланади. Унинг бир қатор нормалари

⁵ Ўзбекистон Республикаси Конституцияси: <https://lex.uz/docs/35869>

⁶ Муаллифлар жамоаси. Криминология. – Дарслик. - Т.- 2014. - Б.145

бевосита профилактика хизматларининг илгари судланган шахслар ўртасидаги жиноятга қарши кураш ва унинг олдини олиш фаолиятини ташкил этишни тартибга солувчи нормалар ва уларни қўллаш амалиёти таҳлилини белгилаб беради. Жумладан, 296-моддада жиноят ишларини юритишда суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суд жиноятнинг сабабларини ва унинг содир этилишига имкон бераётган шарт – шароитларни аниқлаши шарт эканлиги, 297-моддада жиноятнинг сабаблари ва унинг содир этилишига имкон бераётган шарт – шароитларни бартараф қилиш тўғрисида суриштирувчининг, терговчининг, прокурорнинг тақдимномаси асос бўлиши, 299-моддада тақдимнома ва хусусий ажримларни бажариш мажбуриятлари, 300-моддада фуқаронинг ижтимоий бурчини намунали бажарганлиги тўғрисидаги тақдимнома ва хусусий ажрим тўғрисидаги қоидалар белгиланган.

Ўзбекистон Республикасининг «Терроризмга қарши кураш тўғрисида»ги 2000 йил 15 декабрь кунидаги қонун⁷и профилактика хизматларининг терроризмга қарши курашиш, хусусан унинг олдини олиш бўйича фаолиятини тартибга солувчи манба бўлиб ҳисобланади. Қонуннинг 5-моддасида террорчилик фаолиятининг олдини олиш давлат органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ҳамда жамоат бирлашмалари, шунингдек корхоналар, муассасалар, ташкилотлар томонидан сиёсий, ижтимоий – иқтисодий, ҳуқуқий ва бошқа профилактик чоралар мажмуини қўллаш орқали амалга оширади, деб белгиланган.

Ўзбекистон Республикасининг «Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида»ги 2008 йил 17 апрель кунидаги қонунининг 7-моддасида ички ишлар органлари, жумладан, профилактика хизматларининг илгари судланган шахслар ўртасидаги жиноятчиликка қарши кураш ва унинг олдини олиш фаолиятини ташкил этишни тартибга солувчи нормалар ва уларни қўллаш амалиёти таҳлили натижасида одам савдоси билан шуғулланувчи шахслар, уюшган гуруҳлар ва жиноий уюшмаларнинг фаолиятига чек қўйиш, оммавий ахборот воситаларини жалб этган ҳолда аҳоли ўртасида кенг миқёсда огоҳлантириш – профилактик ишларни ўтказишга доир ваколатлари мустаҳкамланган. Унинг 8-моддасига асосан давлат органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат ноижорат ташкилотлари ҳамда жамоат бирлашмалари, шунингдек корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, мансабдор шахслар, шунингдек, фуқаролар одам савдосига қарши кураш бўйича фаолиятни амалга оширувчи давлат органларига қўмаклашади. Ушбу нормалар профилактика хизматларининг илгари судланган шахслар ўртасидаги жиноятчиликка қарши кураш ва унинг

⁷ Ўзбекистон Республикасининг «Терроризмга қарши кураш тўғрисида»ги 2000 йил 15 декабрь кунидаги қонун <https://lex.uz/docs/29526>

олдини олиш фаолиятини ташкил этишни тартибга солувчи нормалар ва уларни қўллаш амалиёти таҳлилини белгилаб беради.

Ўзбекистон Республикасининг «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги 407-сонли қонун⁸нинг қабул қилиниши ички ишлар органлари, шу жумладан профилактика инспектори илгари судланган шахслар ўртасидаги ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолиятининг ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш жараёнини янги босқичга олиб чиқди. Мазкур қонунда профилактика инспектори илгари судланган шахслар ўртасидаги ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолиятининг асосий йўналишлари ва ташкилий жиҳатларига доир масалалар бирдек ҳуқуқий тартибга солинган. Бинобарин, Қонунда ички ишлар органларининг асосий вазифалари, фаолиятининг асосий йўналишлари ва асосий принциплари, ички ишлар органларининг тизими ва ҳуқуқий мақоми, ички ишлар органлари томонидан айрим мажбурлов чораларининг қўлланиши, жисмоний куч ишлатиш, махсус воситалар ва ўқотар қуролни қўллаш, ички ишлар органларида хизматни ўташ тартиби ва шартлари, ички ишлар органлари ходимларини ҳуқуқий ва ижтимоий ҳимоя қилиш каби масалалар ҳуқуқий тартибга солинган⁹.

Қонуннинг 2-моддасида Ички ишлар органларининг асосий вазифалари фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини, жисмоний ва юридик шахсларнинг мулкани, конституциявий тузумни ҳимоя қилишдан, шахс, жамият ва давлатнинг хавфсизлигини таъминлашдан, шунингдек ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактикасида иборат этиб кўрсатиб ўтилди.

Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 2 апрелдаги “Жазони ижро этиш муассасаларидан озод қилинган айрим тоифадаги шахслар устидан маъмурий назорат тўғрисида”ги ЎРҚ-532-сон қонун¹⁰ига кўра эса, ўта оғир жиноят содир этганларга энди бу тартиб қўлланилмайди (8-модда), суд томонидан ўта хавfli рецидивист деб топилган шахсларга нисбатан – уларни озод этишдан камида бир ой олдин жазони ижро этиш муассасасининг бошлиғи томонидан тақдимнома киритиш орқали ўрнатилади. Ушбу қонуннинг 4-моддасида адолатпарварлик, инсонпарварлик, фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларига риоя қилиш ва уларни ҳурмат қилиш принципларининг устуворлигини кўриш мумкин.

⁸ Ўзбекистон Республикасининг «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги 407-сонли қонун: <https://lex.uz/docs/21.04.2021>

⁹ Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 16 сентябрдаги “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги Қонуни // URL:<http://www.lex.uz>.

¹⁰ 2019 йил 2 апрелдаги “Жазони ижро этиш муассасаларидан озод қилинган айрим тоифадаги шахслар устидан маъмурий назорат тўғрисида”ги ЎРҚ-532-сон қонун <https://lex.uz/docs/4266602>

Қолаверса, олиб борилган ислохотлар асосида амалдаги қонунчиликнинг такомиллашуви натижасида унда:

1) Ўзбекистон Республикасининг ЖКга биноан оғир ёки ўта оғир жиноят ҳисобланадиган қилмишларни содир этганлик учун бошқа давлат ҳудудида озодликдан маҳрум қилиш тарзидаги жазони ўтаган шахслар автомат равишда маъмурий назорат объектига айланиши;

2) “алкоголли ичимликларни истеъмол қилишни тақиқлаш”ни маъмурий чекловлар рўйхатига киритилиши;

3) назорат остидаги шахснинг ҳуқуқлари ва мажбуриятлари, шунингдек маъмурий назоратни амалга оширишда ички ишлар органларининг ҳуқуқлари ва мажбуриятлари мустаҳкамлаб қўйилди¹¹.

Учинчи гуруҳ ҳуқуқий асослар сифатида жиноятнинг олдини олишга хизмат қиладиган қонунларнинг ижросини таъминлаш, бу соҳада фаолият олиб борувчи ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, хусусан профилактик хизматларининг илгари судланган шахслар ўртасидаги жиноятга қарши кураш ва унинг олдини олиш фаолиятини ташкил этишни тартибга солувчи нормалар ва уларни қўллаш амалиёти таҳлилини такомиллаштириш мақсадида қабул қилинган норматив – ҳуқуқий ҳужжатларни мисол қилиб келтириш мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 10 апрелдаги ПФ5005-сон Фармони асосида бугун жиноятлар профилактикасини амалга ошираётган профилактика хизматлари тизими ташкил этилган бўлиб, ушбу фармонда жамиятда жиноятчиликка қарши кураш, жиноят ва жиноятларнинг ҳар қандай кўринишлари, давлат, жамият, халқ учун хавф туғдирадиган зўравонликларнинг олдини олиш, фош этишда ички ишлар идораларининг аҳоли билан ҳамкорлигини яхшилаш, шунингдек ички ишлар органлари фаолият самарадорлигини ошириш, профилактика инспекторининг жамоатчилик тузилмаси, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ва жамоатчилик билан фаолиятини яхшилашда бевосита иштирок этиши ва амалий ҳамкорлик қилиши белгиланган¹².

Ўзбекистон Республикаси Президентининг ушбу Фармонида мамлакатимизда ички ишлар органлари фаолиятини такомиллаштириш, уларнинг функционал – ташкилий тузилишини яхшилаш, мамлакатда жамоат хавфсизлиги ва ҳуқуқ – тартиботини таъминлаш борасидаги профилактик ишлар самарадорлигини оширишга имкон берганини, бироқ ижтимоий – иқтисодий, сиёсий, суд – ҳуқуқ соҳаларида амалга оширилаётган демократик ислохотларнинг чуқурлашуви, шунингдек, мамлакатдаги ижтимоий – сиёсий барқарорликни,

¹¹ Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 2 апрелдаги “Жазони ижро этиш муассасаларидан озод қилинган айрим тоифадаги шахслар устидан маъмурий назорат тўғрисида”ги ЎРҚ-532-сон қонуни // URL: <https://www.lex.uz/ru/docs/4266604?otherlang=3> (мурожаат вақти: 06.05.2021).

¹² Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида..ҳавсизика таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари... Т.1997. Б. 150.

жамоат тартиби ва хавфсизлигига таҳдид солишга қаратилган диний экстремизм ва наркотиклар тажовузининг ўсиши ички ишлар органларининг фаолиятини янада такомиллаштиришни талаб этгани таъкидланган.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрь кундаги “Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-27-сон Фармони билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги Концепциясида Жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасида давлат сиёсатининг асосий йўналишларидан бири сифатида жиноят содир этишга мойил, маъмурий ва пробадия назоратига олинган ҳамда ёт бўлган ғоялар таъсирига тушиб адашган шахсларнинг ижтимоийлашуви, шу жумладан уларни касб-хунарга ўқитиш ва тадбиркорликка кенг жалб қилиш орқали ушбу тоифадаги фуқаролар томонидан қайта жиноят содир этилишига йўл қўймасликдан иборат¹³ эканлиги белгилаб берилган.

Юқорида билдириб ўтилган фикр ва мулоҳазалардан келиб чиқиб ички ишлар органларининг илгари судланган шахслар билан амалга оширадиган профилактика ишлари ва уларнинг самарадорлигини ошириш чоралари кўрилишининг аҳамияти қуйидагиларда намоён бўлишини кўришимиз мумкин:

биринчидан, жамиятдаги ижтимоий хавфи юқори бўлган оғир ва ўта оғир жиноятларнинг содир этилишини олдини олиш орқали фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, қонуний манфаатларини тўлиқ таъминлаш;

иккинчидан, Ўзбекистон Республикасида қонун устуворлигини таъминлаш орқали ижтимоий адолатни ўрнатиш;

учинчидан, қонунчиликнинг адолат ва инсонийлик, инсонпарварлик принципларини фаолиятда намоён бўлиши;

тўртинчидан, ўзбек халқида оиланинг беназир нуфузи, улкан ижтимоий аҳамиятга молик воқелик эканлиги ҳеч кимда шубҳа туғдирмайди, чунки, оила жамиятнинг асосий ҳужайраси ва ижтимоий таянчидир, демак, илгари судланган шахсларнинг ҳам оиласи борлиги, уларнинг ҳам бир оила бошлиғи ёки аъзоси эканлигидан келиб чиқиб айтадиган бўлсак, назорат самарадорлиги жамият аъзоларини, айниқса, шу оилада ўсиб келаётган ёш авлодни келгусида фойдали иносн бўлиб етишида рол ўйнайди;

бешинчидан, илгари судланган шахслар томонидан ҳуқуқбузарликлар содир этилишининг олдини олиши, у яшаб турган маҳалланинг тинчлигини таъминлайди ва у ерда истиқомат қилаётган фуқароларнинг давлат органлари, шу

¹³ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрь кундаги “Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-27-сон Фармони

жумладан ички ишлар органларига бўлган ишончини ошириб, жамият равнақи ва ривожда эркин меҳнат қилишларига имкон беради.

Шу билан бир қаторда илгари судланган шахслар билан профилактика ишларни такомиллаштириш ички ишлар органларининг бу йўналишдаги амалий фаолиятини ҳам тубдан ислоҳ қилишни тақазо этади, хусусан, бу йўналишдаги мавжуд муаммолар ечимини топиш орқали маъмурий назорат остидаги шахслар томонидан содир этиладиган рецидив жиноятчиликнинг барқарорлашини таъминлайди.

Бу борада Россиялик олим Д.Н. Сергеев: “Ички ишлар органларининг назорати остидаги илгари судланган шахслар билан профилактик ишларни ташкил этиш фаолияти рецидив жиноятчиликнинг бошланғич даврида олдини олишда муҳим аҳамият касб этади. Бу *биринчидан*, озодликдан маҳрум этиш билан боғлиқ жазоларни ўтаб келган шахслар ўртасида амалга ошириладиган ҳуқуқий чора, *иккинчидан*, давлат томонидан берилган ваколат доирасида ички ишлар органларининг суд томонидан айрим тоифадаги илгари судланган шахслар устидан ўрнатилган маъмурий назоратни амалга ошириш фаолиятидир”, - таъкидлаб ўтган¹⁴.

Бизнингча жазони ўтаб келганидан кейин қонунчилигимизда белгиланган тартибда профилактика инспекторлари томонидан маҳалла ҳуқуқ тартибот масканларида профилактик ҳисобга олинади ва айнан профилактика инспекторлари томонидан ва маҳаллий ҳокимият органлари билан ҳамкорликда профилактик чора тадбирлар олиб борилади. Бу *биринчидан*, илгари судланганларни яқка тартибдаги тарбиявий ишларни олиб борилишига ундайди, *иккинчидан*, мунтазам унга келгусида ҳуқуқбузарлик ва бошқа ғайриқонуний ҳаракатлардан сақлашга ундайди. Профилактик ишлари ҳамкорликда бевосита амалга оширувчилар ва унда иштирок этувчилар томонидан олиб борилиши таъминланади.

Хулоса қилиб шуни таъкидлаб ўтиш жоизки, бизнинг фикримизга кўра, жазони ижро этиш муассасаларидан озод қилинган шахсларни профилактика қилиш институтини такомиллаштиришнинг бугунги босқичида жазони ижро этиш муассасалари ва шаҳар-туман ички ишлар органлари фаолиятидаги бир қатор муаммо ва камчиликларни бартараф этишни ҳам тақазо этади.

¹⁴ Сергеев Д.Н. Правовая природа постпенитенциарного административного надзора // Актуальные проблемы российского права. – 2014. – № 8. – С. 1709–1710.